

Csepregi Zoltán

BÚJÓCSKÁZÓ ÉLETRAJZ: WERNHER GYÖRGY (1490?–1556) HÁNYATOTT IFJÚSÁGA

Az alábbi sorok néhány kritikus és talán tisztázó észrevételen túl egyetlen újdonsággal járulnak hozzá a Wernher-kutatáshoz: a brassói és az eperjesi literátus iskolamester azonosításával. Ezt az életrajzi adalékot igyekszem azután a közlemény végén néhány általános tanulság levonásával, tipikusnak tűnő elemek kiemelésével az esettanulmány szintjére tornázni.

A felső-sziléziai Patschkauból származó, s a magyarországi neolatin költészetben jelentőset alkotó Wernherre már korán felfigyelt a hazai irodalomtörténet, a régi írók közül Weszprémi Istvánt kell kiemelnünk, aki a legtöbb adatot gyűjtötte össze róla.¹ Az életrajzot Gustav Bauch, majd Elfriede Rensing rekonstruálta, s ugyanezt a pályaképet hozzák (kiegészítésekkel és pontosításokkal) Katona Tünde friss dolgozatai.² Ezt azért kell hangsúlyozni, mert Rensing számos állítását nem támasztotta alá forrásokkal, s sokáig fennállt a kétely, hogy cikkében nem több személy életrajzát kontaminálja-e. Wernherünk ugyanis elhúzódó egyetemjárásával, gyakori helyváltoztatásaival, szokatlanul hosszú karrierjével és sokoldalú munkásságával már Jan Daniel Andrzej Janockiban³ és Weszprémiben felkeltette a gyanút, nem névrokonok üznek-e tréfát az utókorral.⁴ Az RMK III. pötökötetei egyszerű nemzedéki számítgatások alapján a korai költeményeket egy Wernher Georgius sen., míg a későbbieket egy Wernher Georgius jun. Megjelölé-

¹ István WESZPRÉMI, *Succincta medicorum Hungariae et Transilvaniae biographia*, Bp., 1960, I, 398–405, 434–445.

² Gustav BAUCH, *Beiträge zur Literaturgeschichte des schlesischen Humanismus*, IV, Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens, 32(1898), 49–104, itt: 2. *Georg Werner*, 82–104; Elfriede RENSING, *Georg Werner (1490?–1556) Präsident der Zipser Kammer*, Jahrbuch des Wiener Ungarischen Historischen Instituts, 3(1933), 31–58; Tünde KATONA, *Georg Werner – ein oberschlesischer Humanist. Sein Schaffen für Ungarns Kultur und Literatur = Oberschlesische Dichter und Gelehrte vom Humanismus bis zum Barock*, Hrsg. Gerhard KOSELLEK, Bielefeld, 2000, 267–279; Uő., „Eijnem armen schuler der nacket vnd bloss wahr”. *Über die Thurzönische Stiftung und das Bildungswesen in der Zips mit dem Text des Leutschauer Testamentbuches*, Diss., Szeged, 2003, 33–36.

³ *Ianociana sive clarorum atque illustrium Poloniae auctorum maecenatumque memoriae miscellae*, I, Varsaviae, Lipsiae, 1776, 298–299: „CX. Georgius Wernerus Cassovien. Hungarus”; 299–301: „CXI. Georgius Wernerus Silesius”.

⁴ WESZPRÉMI, *i. m.*, 442–443.

sú szerzőnek tulajdonították,⁵ de mint Katona Tünde végre meggyőzően bizonyította, teljesen alaptalanul.

A perdöntő testimoniumot, Istvánffy Miklós már Rensingnél is idézett hasonló tartalmú megjegyzése mellett,⁶ Franz Faber közel egykorú költeménye szolgálta Katona számára, mely Wernherről a következő sorokban emlékezik meg:⁷

Corvinum Neomerga, humiles genuere Patescae
Vernerum utrumque insignem, sed praestitit alter
Plectro elegisque potens, operam ille in tempore duro
Hungariae fidam rebus navavit agendis,
Nec minus ingenio, calamo linguaque disertus.

Azaz: Laurentius Corvinus Neumarktból, Wernher a szerény Patschkauból származott, mindketten hírnevesek, de az egyik (Corvinus) lantjával és elégiáival magasodott ki, míg a másik (Wernher) nehéz időben szolgálta hűséggel Magyarországot, nem kevésbé ügyesen bánva a szellemmel, tollal és nyelvvel. (Ugyanez a vers tudósít egyébként Thomas Stoltzer sokáig tévesen a mohácsi csatával kapcsolatba hozott halálos balesetéről.) Névrokonok ugyan valóban okoztak zavarokat a korábbi irodalomban, de akiről a következő sorokban szó lesz, egy és ugyanazon szerző.

Wernher, aki 1511-ben Wittenbergben kezdi egyetemi tanulmányait (*Georgius Werner de patsskaw*),⁸ különös módon csak 1519-ben Krakkóban szerzi meg a baccalaureus artium fokozatot (mint *Georgius de Pasthouia*),⁹ itteni beiratkozását Bauch az 1514-es évre teszi a *Gregorius [!] Martini de Paczkovia* bejegyzés alapján.¹⁰ Nem zárható ki az a lehetőség sem, hogy két egykorú patschkaui György diák tréfálkozik velünk a különböző matrikulákban. Rensing szerint viszont Wernher még ugyanebben az évben, 1519-ben a bécsi egyetemre iratkozik be,¹¹ jóllehet ezt az értesülést a matrikula nyomtatott kiadása¹² nem támasztja alá. Az 1519 utáni egyetemi pályafutást az a körülmény is valószínűtlenné teszi, hogy hősrünk, úgy tűnik, nem vitte magiszterségig, titulusa a forrásokban többnyire baccalaureus, csupán eperjesi rektorsága idején címzik magisternek, amit az magyarázhat, hogy egyszerűen a megszokás hatalmából örökölte a két hivatali előd-

⁵ *RMK III. Pótlások. Mutató – Függelék*, 5. füzet, szerk. BORSA Gedeon, DÖRNYEI Sándor, SZÁLKA Irma, Bp., 1996, 240.

⁶ RENSING, *i. m.*, 31.

⁷ *Quellenbuch zum Geschichte der evangelischen Kirche in Schlesien*, Hrsg. Gustav Adolf BENRATH et alii, München, 1992, 83 (a sajtóhibák javításával). Vö. KATONA, *i. m.*, 276.

⁸ Karl Eduard FÖRSTEMANN, *Album Academiae Vitebergensis*, I, Leipzig, 1841, 39.

⁹ József MUCZKOWSKI, *Statuta nec non liber promotionum philosophorum ordinis in universitate studiorum Jagellonica ab anno 1402 ad annum 1849*, Cracoviae, 1849, 168.

¹⁰ BAUCH, *i. m.*, 82.

¹¹ RENSING, *i. m.*, 33; KATONA, *i. m.*, 268.

¹² *Die Matrikel der Universität Wien*, III, 1518/II–1579/I, bearb. Franz GALL, Willy SZAIVERT, 1–2. Lieferung, Wien, Köln, Graz, 1959–1971.

jének kijáró megszólítást.¹³ Wernher kérdéses bécsi tartózkodása alatt jelennek meg Krakkóban szülővárosának földesura (a költő feltételezhető patrónusa¹⁴), Thurzó János boroszlói püspök halálára írt elégiája,¹⁵ és barátja, Valentin Eck *De versificandi arte* c. művének új kiadásához szerzett két hendecasyllabus.¹⁶ E két nyomtatványt a Thurzó Elekhez intézett ajánlás is összekapcsolja! Bauch – szemlátomást első kézből – tud az 1515-ös első kiadáshoz írott, az olvasóhoz szóló verses ajánlásról is, s ez kiválóan bele is illik az ő életrajzi rekonstrukciójába (krakkói tartózkodás 1514–1519),¹⁷ de példány híján nem tudom az adatot ellenőrizni, az első kiadás 1515-ös évszámát viszont a második kiadás több utalása is (fol. A2r, A3r) alátámasztja. Az 1521-es kötet szerkezete és tipográfiája alapján valószínűnek látszik, hogy az első kiadás egyetlen Wernher-verset tartalmazott, azt, amelyik a második kiadásban másodikként szerepel (fol. A3r), felírata viszont a költő akadémiai karrierjét figyelembe véve módosult, szerzője már nem *strenuus musarum miles*, hanem *doctissimus autor*.

1521 februárja és 1523 decembere között Wernher Brassóban mutatható ki kettős feladat körben: mint iskolamester (*scolasticus*)¹⁸ és közjegyző (*publicus auctoritate apostolica notarius*).¹⁹ Az iskolamester egyidejű jegyzői, ügyvédi és diplomáciai feladatairól megemlékezik a városi számadáskönyv is.²⁰ Az a *Georgius baccalaureus*, aki eperjesi segédtanítóként működik 1521 őszén, megindítva a Wernher-kutatók fantáziáját, valószínűleg más személy.²¹ Kinek az ajánlására került a felső-sziléziai diák Bécsből vagy Krakkóból váratlanul éppen Brassóba? Nos, a Werner családnév (Clemen, Jerg, Niclos, Simon keresztnévvel) a brassói

¹³ IVÁNYI Béla, *Adatok Eperjes város középkori iskolaügyének történetéhez*, Történelmi Tár, Új Folyam 12(1911), 67–88, itt: 88 (1525 szeptembere).

¹⁴ JANOCKI, *i. m.*, 299.

¹⁵ Krakkó, 1520. *Bibliografia Polska*, ed. Karol ESTREICHER, 32(1938), 378: De ornatissimi Antistitis illustrissimique Principis, Domini Joannis Thursonis, episcopi Vratislaviensis regique in vtraque Silesia vicarii, obitu: ad fratres inclitos, Alexium et Joannem Thursones, liberos dominos Plesnenses: Elegia.

¹⁶ Krakkó, 1521. APPONYI I. 148: Valentini Ecchii Lendani, de versificandi arte opusculum, omnibus studiosis, ad Poeticam anhelantibus, non tam iucundum quam frugiferum. A költő megnevezése (fol. A1v): “Gaeorgius [!] Vuernerus Patskouianus Ecchii coniuratus”, illetve (fol. A3r): “Doctissimo Georgio Vuernero autore”.

¹⁷ BAUCH, *i. m.*, 82.

¹⁸ *Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Kronstadt*, Brassó, 1886–1896 (Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen, 1–3), 1, 300, 302, 317, 321, 383, 398, 404, 408, 465, 482, 489, 500, 513, 522, 534. (a továbbiakban QGSK). A brassói számadáskönyv adataira Martin Roth-kegel hívta fel a figyelmemet, akinek ezúton mondok köszönetet.

¹⁹ Magyar Országos Levéltár (MOL), Diplomatikai Fényképgyűjtemény (DF) 246 722, 286 630, 286 688, 286 692: hiteles másolatok, ill. átiratok a brassói városi levéltárban és a barcasági káptalan levéltárában.

²⁰ QGSK, 1, 465, 513, 522, 534.

²¹ HÖRK József, *Az eperjesi ev. ker. Collegium története*, Kassa, 1896, 29–30; RENSING, *i. m.*, 34; IVÁNYI Béla, *Eperjes szab. kir. város iskolaügye a középkorban*, Bp., 1911, 5; Uő., *i. m.*, 84.

adójegyzékekben 1487 és 1500 között mutatható ki.²² Rensing ezzel szemben Patschkau környékén csak 1473-ból tud egy Thomas Wernert, s 1565-ből egy Peter Wernert kimutatni, az utóbbi ráadásul lelkes, így valószínűtlen, hogy helybeli.²³ Wernerek egyébként más magyarországi német városokban (pl. Lőcsén) is fölbukkannak. Feltételezhető tehát a vérségi kapcsolat (ide- vagy odaszármazás révén) a sziléziai és a brassói Wernerek között, s a rokonság nőágon az 1520-as években is fennállhatott. A brassói, majd eperjesi Werner György azonosítását az írásmintákon túl látványosan támasztja alá többek között az az élénk kommunikáció, mely a szász város és a szepesi kamaraelnök között 1542-ben folyt.²⁴

1524-ben a sziléziai humanista, Caspar Ursinus Velius királyi titkárként üdvözli barátját, „Georgius Silesiust”:²⁵ ez a talán Wernherre (ha nem Georg von Logaura!)²⁶ vonatkozó adat eddig a levegőben lógónak tűnt, ám ha összekapcsoljuk azzal, hogy 1523-ban Krakkóban megjelent elégiagyűjteményét²⁷ Wernher annak a Szalkay László egri püspöknek ajánlja, aki éppen 1524 áprilisától lesz főkancellár, máris valóság tartalmat nyerhet ez a rövid életű udvari pályafutás.

Az eperjesi számadáskönyvben 1524-ben tűnik fel Wernher neve, 1525 szeptemberétől lesz itt iskolamester 1526 végéig vagy 1527 elejéig, amikortól kezdve városi tanácsosként és jegyzőként szerepel.²⁸ Kettős megbízatása feltűnően hasonlít a brassóihoz: egyidejűleg vezeti az iskolát és jegyzősködik. Noha az irodalomban Janocki és Weszprémi óta kísért egy kassai Wernher György, sem a mi Wernherünk kassai hivataláról, sem ottani névrokonáról nem tanúskodik egyértelmű adat. Hogy Wernhernek akár mint eperjesi jegyzőnek, akár mint Szalaházy Tamás egri püspök, egyszersmind királyi kancellár beosztottjának²⁹ volt dolga a felső-magyarországi városszövetség vezető hatalmával, a stratégiailag megkerülhetetlen Kassával, az természetesnek vehető (1529 májusában pl. Johannes Henckel lemondását közvetíti).³⁰ 1528 nyarán Hain Gáspár adata szerint az Ötváros

²² QGSK, 3, 647, 657–658, 666, 674, 691, 704, 720.

²³ RENSING, *i. m.*, 32. 8. jegyzet. A bécsi matrikulában a sziléziai Glatzból, Boroszlóbból és Goldbergből találni elszórtan (1490–1561) Wernereket.

²⁴ QGSK, 3, 167–168, 170–172, 258.

²⁵ JANOCKI (*i. m.*, 300), RENSING (*i. m.*, 35) és KATONA (*i. m.*, 269) szerint Wernher Johannes Lang közvetítésével juthatott az udvari körökbe.

²⁶ Vö. Gustav BAUCH, *Der humanistische Dichter George von Logau*, Breslau, 1897.

²⁷ RMK III, 257: Elegiarum Liber vnus, Reverendissimo in Christo Patri, et Domino D. Ladislao Salcano, Episcopo Agriensi, et Supremo Regni Hungariae Cancellario, maximoque gentis suae Maecanati nuncupatus.

²⁸ IVÁNYI, *i. m.*, 5; KATONA, *i. m.*, 269; H. NÉMETH István, *Várospolitikai és gazdaságpolitikai a 16–17. századi Magyarországon (A felső-magyarországi városszövetség)*, 1. Bp., 2004, 86.

²⁹ *Egyháztörténeti emlékek a magyarországi hitújítás korából*, szerk. BUNYITAY Vince et alii, 1–5. Bp., 1902–1912, (ETE) 1, 403 (nr. 410); Történelmi Tár, 1889. 797. Vö. RENSING, *i. m.*, 36; IVÁNYI Béla közlése alapján.

³⁰ ETE 1, 449–451 (nr. 457).

követeként járt Ferdinánd királynál,³¹ míg 1529 őszén Kassáról keltezi Sigmund von Herbersteinnek szóló leveleit (aki a magyar ügyek megbízható szakértőjeként ajánlja őt az uralkodó figyelmébe).³² E két évben ugyan sokat és tartósan távol van Eperjestől, de továbbra is e város jegyzőjének titulálják.

1531-ben Wernher felajánlja szolgálatait Boroszló városának, de nem jár sikerrel. Ugyancsak szerencsétlenül alakul két diplomáciai kiküldetése: 1532-ben a regensburgi birodalmi gyűlésre indul, de csak Sziléziáig jut, ahol Hieronim Łaski fogságába kerül.³³ A szabadulásáról szóló híradást Heinz Scheible tévesen egy évvel korábbra, 1531. július 31-ére datálja, a tudósítások tárgya azonban nyilvánvalóvá teszi, hogy Andreas Tricesius Krakkóból Melanchthonhoz intézett levele 1532 nyarán kelt.³⁴ Egy évvel később Krakkóban hasonló Zápolya-párti ármány fenyegeti, de itt végül sikerül kivágnia magát. Követjárása annyi eredménnyel mégis jár, hogy elnyeri Ferdinánd király bizalmát: közvetlen kapcsolatba kerül az uralkodóval.³⁵ Utóbbi krakkói útján próbált prédikátort keresni a bártfaiak számára (minden bizonnyal bíró barátja, Valentin Eck megbízásából), nem tudni, milyen eredménnyel, de nevét beírta ezzel a hazai reformáció történetébe.³⁶

Kiküldetesei végeztével Wernher a Magyar Kamara felső-magyarországi szakértőjeként (egyelőre eseti megbízással) ellenőrzi a helyszínen a szabad királyi városokból befolyó jövedelmeket.³⁷ 1533-ban végleg megválnak az eperjesi jegyzőségtől, s a királyi kormányzatnak lesz hivatalnokai.³⁸ Valószínűleg ebben a váltásban kell látnunk humanista hősünk pályájának legjelentősebb fordulópontját: feladatainak hierarchiája, kapcsolatrendszere átrendeződik,³⁹ Ferdinánd-párti ötvárosi politikusból az uralkodó ötvárospárti kamarai tanácsosává vedlik át. A sokoldalú tevékenysége során addig megőrzött polgári életformáját nagysárosi várkapitányságra cseréli, s birtokadományoknak lesz kedvezményezettje.⁴⁰

Évekkel ezelőtt kezdtem dolgozni egy máig befejezetlen tanulmányon, melynek a „Grenzenlos” munkacímét adtam. Az fogalmazódik meg benne, hogy nemcsak ez az ország kicsi, ahogy a szólás járja, hanem az egész Elba és Duna közti

³¹ Caspar HAIN, *Zipserische oder Leütschaverische Chronica vndt Zeit-beschreibung*, 1, Lócse, 1910, 43. Wernher barátja, Valentin Eck ekkor már bártfai bíró! Ekkoriban dicséri meg versében kettejüket közös barátjuk, Georg von Logau Ferdinánd iránti hűségükért: BAUCH, *i. m.*, 1898, 85.

³² Codex Vindobonensis 13597: vö. RENSING, *i. m.*, 36.

³³ A fogságról: BAUCH, *i. m.*, 1898, 85–87.

³⁴ *Melanchthons Briefwechsel. Kritische und kommentierte Ausgabe*, Stuttgart–Bad Canstatt, 1977–nr. 1172.

³⁵ RENSING, *i. m.*, 39–40.

³⁶ ETE, 2, 237–238 (nr. 202).

³⁷ H. NÉMETH, *i. m.*, 1, 105.

³⁸ RENSING, *i. m.*, 39–40; KATONA, *i. m.*, 270.

³⁹ Érdekes módon időrendi okokból nemcsak a Herberstein-barátság sorolható ide, hanem levelezése Melanchthonnal (MBW nr. 1830, 1995) és a reformáció hazai patrónusaival (ETE passim), ill. rokoni kapcsolata Gyalui Torda Zsigmonddal is.

⁴⁰ 1550 és 1553 között öt alkalommal: MOL, A 57 (Libri regii), 2, 534; 3, 24–25, 153–154, 186, 225–226; MOL, E 227 (Libri donationum), 1, 602; 2, 17, 101, 120, 140.

régió keresztül-kasul könnyedén bejárható, hogy Wernher példájánál maradjunk, Wittenbergtől Brassóig. Valaha revelatív erővel jelent meg irodalomtörténet-írásunkban a tágölelésű *Hungarus* fogalma. A *Pa(t)scouianus* Wernher először a bécsi egyetemen részesül e jelzőből az ottani *natio*-beosztás szerint, hogy aztán (nem egyszerűen az indigenátus értelmében) teljesen azonosuljon vele, Istvánffy szavával: *in numerum Ungarorum adscitus*.⁴¹ A *Hungarus*-kategória komolyan vételéből, ill. további bővítéséből (mint esetünkben: sziléziaiakkal) súlyos módszertani követelmények adódnak: a lokálpatrióta (erdélyi szász, cipszer, sziléziai, stb.) érdeklődés feladása és a kutatás perspektívájának szélesítése. Wernher, a kora újkori magyar politika és a neolatin költészet paradigmaticus figurája történelmi és kulturális határsértésekre kényszeríti mai olvasóit és kutatóit. Természetesen ezeket a kapcsolatokat, hálózatokat, határátlépéseket mindig is számon tartottuk, különösen a késő középkor és a humanista kultúra vonatkozásában. A vizsgált esetben többről van azonban szó, mint információáramlásról, eszmék recepciójáról, peregrinációról, tudósbarátságokról: a felsoroltak mögött fontos szervező tényezőnek tűnik a feltételezhető rokoni kapcsolatrendszer, a középkelet-európai német (*hospes*) városi polgárság több irányban átjárható szövete.

Zoltán Csepregi

BIOGRAPHIE IN VERSTECKSPIEL: DIE VIEL BEWEGTE JUGEND VON
GEORG WERNHER (1490?–1556)

Gegenwärtiger Aufsatz versucht eine Lücke in der Biographie von Georg Wernher (1490?–1556) zu füllen, indem er den neulateinischen Dichter aus Schlesien, den Schullehrer, Notar und Ratsherrn in Preschau, der später auch als hochbegabter Beamter im staatlichen Dienst tätig war, mit dem *scolasticus* und *publicus notarius* im siebenbürgischen Kronstadt 1521–1523 identifiziert. Der Name Werner ist in den Kronstädter Steuerbüchern vor dem hiesigen Aufenthalt unseres Wernhers reichlich nachweisbar, daher ist es zu vermuten, er sei einem familiären Ruf nach Kronstadt gefolgt, ob von Wien oder Krakau aus, schweigen unsere Quellen. Dieser Fall zwingt den Forscher, auf lokalpatriotisches Interesse weiterhin zu verzichten und weiter definierte Kategorien (wie die historische *natio Hungarica*) ernst zu nehmen, darüber hinaus nicht nur humanistische und Schulfreundschaften, sondern auch verwandtschaftliche Beziehungen unter deutschen Bürgerfamilien der fraglichen Region als Konstituenten eines grenzüberschreitenden Informations- und Förderungsnetzwerkes zu betrachten.

⁴¹ Nicolaus ISTHVANFI, *Historia regni Hungariae post obitum Matthiae Corvini regis [...] libris 34 [...] descripta*, Viennae, Pragae, Tergesti, 1758, 194.